

BRÎNZAN-ANTAL KRISZTINA

EGYSÉGBEN AZ ERŐ

Öllös László: *Európai identitás*. Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja, 2019. 240 old.

„*Ha valaki kutatni akar, ki kell szabadulnia a rendszerből, különben megbénítja a rendszeren belül uralkodó feltevések súlya*” – indítja érdekesítő értekezését és problémafelvetését az *Európai identitás* című kötetben a szerző.

Dr. Öllös László, a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet elnöke, a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Politológia és Európai Tanulmányok Tanszékének oktatója, az MTA köztestületi tagja, 2019-ben a Fórum Kisebbségkutató Intézet gondozásában jelentette meg új kötetét.

A kötet előszavát idézzük, annak érdekében, hogy rögtön az elején egy kis ízelítőt nyerhessünk a szöveg világából, az európai identitás köré fűződő társadalmi jelenségekből és paradigmákból, mely köré a könyv maga szerveződik:

„*A kötet az európai identitás egy új lehetséges formáját kínálja. A nemzeti identitást nem megszüntetve, hanem azt továbbfejlesztve, annak érdekeiből nőne ki az európaiak közös önzonossága, oly módon, hogy nemzeti identitásaikat megszabadítják a nemzeti elnyomás elvétől és a nemzetek kulturális elválasztásának szabályaitól, majd pozitív értékeiket összekapcsolják. Egymás megismerése, kultúráik kölcsönhatása, majd a belőle fakadó újabb és újabb kombinációk adhatják annak a lendületnek az alapját, amelyre oly nagy szüksége van a globalizáció folyamában teret vesztő Európai Uniónak.*”

Az írás hat nagyobb fejezetre tagolódik. Az első rész kérdéssel indít (*Európa lelke?*), és az európai identitás történeti, gazdasági, politikai és jogi dimenzióit, az alkotmányosság és a döntéshozatal elakadásait, azok problémáit taglalja.

A második résznek *A hallgatás mértéke és okai* a címe, és a kérdést a kisebbség–többség, a rendszerszintű problémák és a nemzetállam főbb aspektusainak elemzésével ragadja meg.

Ebben a fejezetben a szerző a két világháború és a különféle válságok és válságkezelési politikák szempontjait és történeti hozadékait figyelembe véve vizsgálja az európai identitást.

A harmadik hosszabb fejezet *A nemzeti identitás kritikája és a kritika jelentősége*, alapvetően kritikai hangvételű, tematizáló rész, ahol a szerző konfliktualista paradigmából indítva a nemzetállapot helyét, belső konfliktusait és ellentmondásait, a nemzeti harc, az egyéni érdek és a nemzeti elválasztás szempontjait veszi figyelembe.

A negyedik egység a *Felelősség és „testvériség”* fejezetcímet kapta. A fejezet során a következő altémákat érinti a szerző: az identitás, a nemzeti és a polgári szabadság, a nemzetállam értelmének belső ellentmondásai, kritikai ismeretek és az egyensúlyelméletek tanulságai, regionalizmus, nemzeti béke és állam, a nacionalizmus megértése.

Az ötödik, *A megoldás lehetőségei* címet viselő tematikai tömb számos megoldási narratívát és lehetőséget kínál a szerző. Természetesen ahhoz, ahogyan a fejezetben is említi, hogy jövőbeli cselekvési lehetőségeken tudjunk gondolkodni, szükséges számot vetni az eddigiek kudarcaival, levonva a megfelelő konzekvenciákat. Ahogyan Demeter M. Attila a könyvről készített írásában is olvashatjuk, Öllös László szerint „*pusztán az alkotmány egyetemes alapértékei alapján létrejövő politikai identitás fölöttébb valószínűtlen, s az új európai identitás, ha létezni fog, a régi nemzeti identitásokkal együtt fog létezni.*”¹

Az utolsó nagy fejezet, amely egyben a kötet záróakkordja, *Az emberi élet* címet kapta. Jelen fejezet kissé szubjektívebb hangvételben, a születés mint az emberi lét ontológiai előfeltételeiből és a morális alapértékekből indult ki. A szerző ugyanakkor kiemeli annak a fontosságát, hogy az emberiség továbbvitele nemcsak bizonyos személyek vagy társadalmi rétegek, hanem az egész emberiség feladata.

A kötet maga lényegében egyedi látásmódot mutat be. Láthatjuk, hogy a cselekvési javaslatok okán az európai identitás is többértű és több dimenzió szintjén értelmezhető, ennek a komplexitása tükrözi Európa sokszínűségét. Ennek ellenére mégis egy egységet teremt ebben a sokértű és változatos európaiságtudatban. A szerző által felvetett ok-okozati összefüggések és értelmezések közepette feltevődnek a kérdések egyénileg, olvasóként, hogy mitől vagyok én európai? Európaiságomat hogyan élem meg? Erre a kérdésre mindannyian a magunk családi, szociális háttere révén tudunk válaszolni.

Eszerint, ha például az állampolgár identitását vesszük alapul, mindez a modern államokban több dologtól függ. Az európai identitás mögött a társadalom különböző értelmezéseinek is kell lenniük. Egy izgalmas kérdésfelvetés, tematizálás, annak ellenére, hogy a

1 Demeter M. Attila: Hova, merre Európa? *Regio*, 2020. 28 (2). 218–228.

szerző teljesen sajátos szempontból közelíti meg a nemzetállamiságba és az Európai Unió működésébe beágyazott gazdasági, politikai és társadalmi folyamatokat, illetve keresi a jövőbeni cselekvési alternatívát is. Az identitás nemcsak megfoghatatlan fogalom, hanem lényegében vitatott is. Valószínűleg azonban felismerhetjük a kollektív identitás következő összetevőit, amelyekben a szerzők többsége egyetért:

1. A kollektív identitások alapvetően társadalmi konstrukciók. A nemzetállamok vagy Európa identitása különféle politikai és társadalmi elitek diskurzusaiban épül fel, általában bizonyos történelmi emlékekre és nemzeti szimbólumokra hivatkozva.
2. A társadalmi identitás összekapcsolja az egyéneket a társadalmi csoportokkal a „kollektív mi” értelmében. A nemzetek, vagy ebben az esetben Európa esetében a „mi” a képzelt közösségekre vonatkozik, nem pedig a társadalmi csoportokra.
3. A kollektív identitások általában két érdemi komponenst tartalmaznak. Először leírják, hogy mi a különös az adott közösségben. Másodszor körvonalazzák a határokat köztünk és köztük, vagyis meghatározzák a közösség határait.
4. Mivel az egyének általában kötődést éreznek különféle társadalmi csoportokhoz és elképzelt közösségekhez, több identitásuk lehet. Ez alól Európa sem kivétel.
5. A kollektív identitások különféle dimenziók mentén különböztethetők meg.

A kötet kiemeli azt a feltevést, miszerint az Európai Unió jelenlegi állapotát fokozatos lemaradás jellemzi a világ többi régiójához képest. Viszont a nemzeti és nemzetállami lemaradást eredményező okok a globalizáció világában visszahúzó erőkként hatnak az állam fejlődésére. Az igazi dilemma tehát, amely gyakorlatilag a kötet mondandójának is a szervezőelve, mintegy gerince, az az, hogy az Európai Unió tagállamai képesek lesznek-e egységesen fellépni a kor kihívásainak leküzdésére, s mindezt úgy, hogy a nemzetállami mivoltuk és maga a nemzet ne sérüljön, vagy ne veszítsen teret? Az igazán fontos kérdés: hogyan lehet egy nemzetállam sikeres a napjainkban, hogyan tudja nemzeti jellegét megőrizni és mindezekkel egyetemben a fejlődés útját járni úgy, miközben a technológiai fejlődés és a globalizáció hatására egyre erősödik a homogenizáció?

A teoretikus, hipotetikus és történelmi áttekintést követően a szerző konkrét cselekvési terveket is tárgyal, arra a fő kérdésre keresve a választ, hogy miként szerezhetné vissza Európa a vezető pozícióját a világban.

Habermastól eltérően a szerző többször is állítja a könyvében, hogy a régi nemzeti identitásokra épülve jöhet létre egy új, erősebb és egységesebb európai identitás, s ilyen értelemben azt a kérdést teszi fel, hogy: *„lehetséges-e olyan európai identitás, amely egyszerre köti össze az európaiakat egy kulturális és politikai közösséggé, és tartja meg, majd fejleszti tovább és tartja meg nemzeti önazonosságukat.”* Öllös László kiemeli: ennek a feltétele, hogy megszűnjön a nemzeti elválasztás, de legalábbis az európai nemzetek valahogyan törekedjenek erre, a közös elemek elfogadására, a kritikára és az értékek kombinálására. Ilyen értelemben az együttműködésnek teljesen új formái születhetnének, melyek révén létrejöhetne az „összeurópaiság”, egy egységes új európai identitás és tudat.

Összességében a kötet átfogó, helyenként repetitív szerkezetű és gondolatmenetű írás, tényszerűen és határozottan megfogalmazott állításokkal, beépíti a szerző sajátos szempontjait arról, hogy milyen állapotok uralkodnak az Európai Unióban, illetve arról, mit kell tenni ahhoz, hogy az EU ne szakadjon le még ennél is jobban a globalizáció során kialakult versenyben, valamint hogyan tudja visszaszerezni a kvázi domináns helyét a világban.

Úgy gondolom, nem lehetséges, hogy egy politikai entitás minden egyes külpolitikai lépését meg tudjuk magyarázni kollektív identitására való hivatkozással. Arra számíthatunk azonban, hogy egy politikai közösség kollektív identitása befolyásolja általános külpolitikai irányultságát (úgymond „nagy stratégiáját”; lásd például az Európai Tanács 2003-ban). Az identitáspolitikai valószínűleg befolyásolja az alkotmányos döntéseket, valamint a tagság kérdéseit, vagyis ki tartozik a közösségbe és ki nem.

Fontosnak tartom a témát, mivel egy olyan közösség szempontjából, mint az EU, a fentiekben felvázolt kérdések a bővítéskor válnak relevánssá. Az identitáspolitikai figyelembevétele nélkül nem lehet megérteni az EU bővítését sem. Ez a kérdéskör egyben felöleli azokat a felvetéseket is, amelyek az Európai Unió szerkezetére és szerkezeti gyengeségére hívják fel a figyelmet. Erre egy másik példa az EU-legitimitás kérdése, az egész unió gazdasági nehézségei, vagy éppen gazdasági egyensúlytalansága, a gazdag észak és szegény dél. Felhozhatjuk példának a költségvetési szigor előnyben részesítő, kontra a laza, költségvetési deficitet támogató államokat.

Öllös László az Európai Unió jövőjével kapcsolatban két szempontot emelt ki. Az egyik maga a politikai unió sikeressége és lehetséges jövője vagy épp kitörési pontjai. A másik pedig, hogy az uniónak hogyan alakul a világban betöltött szerepe, miként tudja visszaszerezni azokat a pozíciókat, amelyeket már elveszített, vagy amelyek épp fenyegetettek, és a folyamatos tévesztés okán a nemzetközi prondon az EU szerepe megkérdőjeleződik. Addig,

amíg az integrációnak a politikai része nem forr ki teljesen és nem lesz egy olyan intézmény, amely képviseli az EU külpolitikáját, nem várhatunk el sikeres külpolitikai szereplést az EU részéről. Addig, amíg az EU-integráció fejlődése nem ér a csúcsára és folyamatos a stagnálás, a különböző széthúzó erők (a nemzeti kormányok, az Egyesült Államok-pártiak és a föderális, regionális Európát elképzelő erők) egymással versengenek, közös vízió hiányában az integráció és a tagállamok stagnálnak, vagy esetleges konfliktusok alakulhatnak ki, miközben körülöttünk a regionális és globális nagyhatalmak játszmája javában zajlik, s a teljes politikai, geopolitikai tér átalakul.